

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 7, SAYI 14, BAHAR 2021

Arş. Gör. Mahsun ATSIZ

Mardin Artuklu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Mardin/TÜRKİYE
mahsunatsiz@artuklu.edu.tr
ORCID

**SİRRÎ RÂHİLE HANIM'IN
GAZELLERİNDE BİRLEŞİK
FİLLER**

COMPOUND VERBS IN GHAZALS OF
SİRRÎ RÂHİLE HANIM

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 17.12.2020	Received Date: 17.12.2020
Kabul Tarihi: 03.02.2021	Accepted Date: 03.02.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2021	Date Published: 30.04.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Atsız, Mahsun, "Sırrî Râhile Hanım'ın Gazellerinde Birleşik Fiiller", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 7, Sayı 14, Bahar 2021, s. 406-422.

Atsız, Mahsun, "Compound Verbs in Ghazals of Sırrî Râhile Hanım", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 7, Volume 14, Spring 2021, p. 406-422.

[10.28981/hikmet.842304](https://doi.org/10.28981/hikmet.842304)

Arş. Gör. Mahsun ATSIZ

SIRRÎ RÂHİLE HANIM'IN GAZELLERİNDE BİRLEŞİK FİLLER

COMPOUND VERBS IN GHAZALS OF SIRRÎ RÂHİLE HANIM

ÖZ

Sırrî Hanım 19. yüzyılda yaşamış önemli kadın şairlerden biridir. Diyarbakır doğumlu olan şairin asıl ismi Sırrî Râhile'dir. Kültürlü ve aydın bir ailede yetişen Sırrî Hanım hususi tahsilini Diyarbakır'da yapmış, iyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Sırrî Hanım'a ait olduğunu bildiğimiz tek eseri Dîvân'ıdır. Bu divan "Millet Kütüphanesi, Alî Emîrî, Manzum Eserler Bölümü, No: 202"de bulunmaktadır.

Sırrî Râhile Hanım'ın Dîvân'ı üzerine az sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Akademik çalışmalardan sadece biri (Açıl, 2005) Sırrî Râhile Hanım ve Dîvân'ını bütün olarak incelemiş, diğer çalışmalar ise muayyen bir konu çerçevesinde Sırrî Hanım'ı ve şiirlerini ele almıştır. Ancak Dîvân ile ilgili herhangi bir dil çalışması yapılmamıştır. Bu makalenin amacı, Sırrî Râhile gazellerinde yer alan birleşik fiilleri tespit etmektir. Makalenin birinci bölümünde Sırrî Râhile Hanım ile ilgili kısaca bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise gazellerinden hareketle birleşik fiiller incelenmiştir. Birleşik fiiller incelenirken öncelikle tespit edilen tüm örnekler sıralanacak, daha sonra birleşik fiillerin hangi isim unsuruyla (Arapça, Farsça ya da Türkçe) kullanıldığına yer verilecektir. Böylece Sırrî Râhile Hanım'ın gazellerinde birleşik fiil kullanımına ilişkin bir veri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sırrî Râhile Hanım, Gazeller, Birleşik Fiiller, Dîvân.

ABSTRACT

Sırrî Hanım is one of the distinguished women poets who lived in the 19th century. She was born in Diyarbakır; her full name is Sırrî Râhile. Sırrî (her pen-name) was raised in a cultured and intellectual family. She gained a special education in Diyarbakır and learned Arabic and Persian at good level. The only written work known to belong to Sırrî Hanım is her Dîwân. This dîwân is preserved at "Millet Kütüphanesi, Alî Emîrî, Manzum Eserler Bölümü, No: 202".

Limited number of academic studies have been published on Sırrî Râhile Hanım's Dîwân. Only one of the academic studies (Açıl, 2005) examined Sırrî Râhile Hanım and her Dîwân as a whole. Other studies dealt with Sırrî Hanım and her poems in terms of a certain subject. However, there is no linguistic study on the Dîwân. The aim of this article is to identify compound verbs used in ghazals of Sırrî Râhile Hanım. In the first chapter, Sırrî Râhile Hanım's biography will be provided, briefly. As for the second chapter, compound verbs in ghazals will be examined. Firstly, all the compound verbs in ghazals will be exemplified. Then, the language source (Arabic, Persian or Turkish) of noun elements will be given in titles. Hereby, we will supply some data on the usage of the compound verbs in ghazals by Sırrî Râhile Hanım.

Keywords: Sırrî Râhile Hanım, Ghazals, Compound Verbs, Dîwân.

Giriş

Sırrî Hanım 19. yüzyılda yaşamış kadın şairlerimizden biridir. Diyarbakır doğumlu olan Sırrî Hanım'ın asıl ismi Sırrî Râhile'dir. Kültürlü ve aydın bir ailede yetişen Sırrî Hanım'ın babası Ahmet Bey, annesi ise Fatma Hanım'dır. Ahmet Bey ve Fatma Hanım 1782 yılında evlenmiş ve bu evlilikten Hatice İffet ve Sırrî Râhile (1814) isminde iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir. (Açıl, 2005: 16) Diyarbakır'da hususi tahsil alan Sırrî Hanım iyi derece Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Sırrî Hanım evlilik çağına gelince Diyarbakırlı Tahir Ağazâde Bekir Bey ile evlenmiş ve Mehmet Emin, Rifat, Nihal isminde iki erkek ve bir kız çocuğu olmuştur. (Açıl, 2005: 7-9)

Kâdirî tarikatına mensup olan Sırrî Hanım 1870-1873 yılları arasında Bağdat'ta kalmış, oğlunu Müntefik Sancağı muhasebeciliğine getiren Bağdat valisi Mithat Paşa'ya bir kaside yazmış ve bu kasideyi 1870 yılında sunmuştur. (Açıl, 2005: 10)

1873 yılında Bağdat'tan döndükten sonra kısa bir süre Diyarbakır'da kalmış ve Yusuf Kâmil Paşa'nın misafiri olarak İstanbul'a gitmiştir. Hayatının geri kalanını burada geçiren Sırrî Hanım, 1877 yılında vefat etmiştir. (Açıl, 2005: 11)¹

Sırrî Hanım'a ait olduğunu bildiğimiz tek eseri *Dîvân*'ıdır. Bu divan "Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Manzum Eserler Bölümü, No: 202"de bulunmaktadır. (Açıl, 2005: III) *Dîvân* üzerine Berat Açıl tarafından bütünlüklü bir çalışma yapılmıştır. Açıl 2005 yılında, "Sırrî Râhile Hanım ve *Dîvânı*" başlığıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. On bir bölümden oluşan bu tezde Sırrî'nin hayatı, sanatı, edebî kişiliği ve üslûbu ile ilgili bilgiler verildikten sonra çalışmanın odak noktası olan *Dîvân* incelemesine geçilmiş, Açıl *Dîvân*'ın muhtevî ve şekli özelliklerini, *Dîvân*'da geçen tasavvufî kavramları ele almıştır.

Bununla beraber konumuzla ilgili bahsedeceğimiz bazı yayımlar şunlardır: Açıl Sırrî Hanım'ın yaşadığı dönemle ilgili bir konumlandırma çalışması yapmıştır. Çalışmada dönemin edebî ortamı ve Divan edebiyatının hangi kollardan devam ettiği ortaya konmuş ve Sırrî Hanım'ın bu ortamda konumlandığı yer incelenmiştir. (Açıl, 2008: 5-14) Ertek Morkoç, Sırrî Hanım'ın önce *annelik* sonra *şairlik* yönüne değinmiştir. Ayrıca erkek şairlerin egemen olduğu 19. yüzyılda, Sırrî Hanım'ın kadın zarafeti ve duyarlılığı üzerinde durmuştur. (Ertek Morkoç, 2009: 173-179) Hoşab, Sırrî Râhile Hanım *Dîvân*'ında dinî kişilikleri ele alarak bir makale yayımlamıştır. Makalede *Dîvân*'da geçen peygamber, sahabe, mutasavvıf, hikmet ehli kişi isimleri incelenmiştir. (Hoşab, 2017: 227-263)

¹ Ayrıca Sırrî Râhile Hanım'ın biyografisi ve hakkında yazılmış biyografik eserlerle ilgili geniş bilgi için bkz. (Açıl, 2005: 6-12)

1. Sırrî Râhile Hanım'ın Gazellerinde Birleşik Fiiller

Sırrî Râhile Hanım Dîvânı'nda otuz bir tane gazel mevcuttur. Gazeller *Ġazeliyyât* bölümünde "Ġarf-i Elif" ile başlar, "Ġarf-i Yâ" ile tamamlanır. Açıl gazellerle ilgili şu bilgiyi verir: "*Dîvân*'daki on üçüncü gazeli Sırrî ve kendisi gibi şair olan İffet Hanım beraber yazmışlardır. Yine beşinci gazelin redifi İffet olup bu gazel İffet Hanım için yazılmış izlenimini vermektedir. Bunların dışında dördüncü gazelin başlığında sonbahar hakkında olduğu söylenmiştir." (Açıl, 2005: 21) Çalışmamızda Dîvân'da yer alan tüm gazeller taranmıştır. Gazel incelemesinde Açıl'ın okumaları esas alınmıştır.

İncelememizin esasını teşkil eden birleşik fiiller, Türk dili araştırmalarında çoğunlukla *isim + fiil* ve *fiil + fiil* başlıklarıyla ele alınır. Yani yapı bakımından ikiye ayrılarak incelenir. Bununla birlikte, farklı tasnif ve yaklaşımlar da söz konusudur. Bazı temel yaklaşımlar şöyledir:

Jean Deny birleşik fiilleri tanımlar ve kullanımlarını *A) et-yardımcı fiili* ve *B) ol-yardımcı fiili* başlıkları altında örneklendirir: "Birleşik fiil adını (Türkçe ve yabancı) bir adla onun ardınca gelen yardımcı bir fiilden meydana getirilmiş olanlara veriyoruz." (Deny, 2012: 448)

Muharrem Ergin birleşik fiilleri *isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* ve *fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* olmak üzere iki bölümde inceler: "Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime gurubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır." (Ergin, 2013: 386) Ergin müteakip sayfada, ek olarak *iktidarî fiili* başlığıyla da şu açıklamaya yer vermiştir: "Türkçede eskiden iktidarî Eski Türkçedeki *u- <<muktedir olmak>>* yardımcı fiili ile yapıldı : *bile u-*, *bile uma-* misallerinde olduğu gibi. Sonradan *u-* fiili unutulmuş ve Batı Türkçesinde müsbet iktidarîde onun yerini *bil-* fiili almıştır." (Ergin, 2013: 388)

Nurettin Koç birleşik fiilleri şöyle ele alır: "**Birleşik eylem** (Alm. komplexes Verbum; Fr. verbe composé; İng. compound verb, complex verb), adından da anlaşılacağı gibi, birden çok sözcükle kurulur. Elde edilen bu sözcük öbeğinde, son sözcük eylemdir. Bu eylem diğer sözcüklerle biçim ya da anlam bakımından kaynaşır, kalıplaşır: (Koç, 1996: 343) Daha sonra Koç, birleşik fiilleri üç başlıkta inceler:

"Birleşik eylemleri üç kümede toplayabiliriz:

- Yardımcı eylemlerle kurulmuş birleşik eylemler,
- İki eylemle kurulmuş birleşik eylemler,
- Deyimleşmiş birleşik eylemler." (Koç, 1996: 343)

Zeynep Korkmaz birleşik fiilleri geniş bir tasnif altında ele alır ve diğer araştırmacılara göre konuyu daha detaylı inceler:² “Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” (Korkmaz, 2014: 199)

Sadettin Özçelik ve Münir Erten birleşik fiilleri *isimle yapılan birleşik fiiller, fülle yapılan birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller, belirleyici birleşik fiiller, ikili birleşik fiiller* başlıklarıyla inceler: “Bir isimle veya kelime grubu ile bir yardımcı fiilin ya da bir fiille yardımcı bir fiilin birleşmesiyle oluşurlar. Tek fiil gibi anlam verir, çekimlenir, yüklem veya fiilimsi olabilirler.” (Özçelik ve Erten, 2011: 136) Diğer tasniflerden farklı olarak, *belirleyici birleşik fiiller* başlıklı bir bölümün olması dikkat çekicidir. Özçelik ve Erten bu birleşik fiilleri şöyle açıklamaktadır: “Yön eki almış bir isim-fiil ile **başla-, çalış-, kalk-(kalkış-), bak-, koyul-** gibi fiillerin oluşturduğu bir birleşik fiil türüdür. Asıl anlam ikinci fiil üzerinde olmakla beraber, birinci bölümü oluşturan isim-fiil, ikinci fiilin anlamını belirler: anlamaya başla-, öğrenmeye başla-, okumaya çalış-, ulaşmaya çalış-, dövmeye kalk-, hakaret etmeye kalk-, (başka işleri bırakıp) çalışmaya bak-, bunu halletmeye bak-...” (Özçelik ve Erten, 2011: 140)

Leylâ Karahan birleşik fiilleri iki grupta inceler ve ilgili maddeleri örnekleriyle sıralar: “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller, “*bir hareketi karşılayan birleşik fiiller*” ve “*bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller*” olmak üzere iki grupta incelenebilir.” (Karahan, 2013: 73)

Biz birleşik fiilleri tasnif ederken yukarıda zikredilen muayyen bir görüşü esas almaktan ziyade, önce Sırrî Râhile Hanım'ın gazellerinde yer alan örnekleri inceledik. Daha sonra, bu örneklerden hareketle çalışmamızın birleşik fiillerle ilgili çerçevesini belirledik. Bu bağlamda birinci bölümde gazelerde tespit ettiğimiz birleşik fiilleri, *isim + yardımcı fiil* kurgusuyla sıraladık.³ İkinci bölümde ise birleşik fiilleri isim unsurunun *Arapça, Farsça* ya da *Türkçe* oluşuna göre ele aldık.

2. İsim + Yardımcı Fiil: Birleşik fiiller temel olarak *isim + yardımcı fiil* yapısıyla meydana gelirler. İsim yardımcı fiilden önce gelebildiği gibi (*devr et-, nakş et- vb.*) yardımcı fiilden sonra da (*kıl- nazar, eyle- cüş u hurüş vb.*) kullanılabilir. İsim ile fiil her zaman art arda sıralanmaz, bazen aralarında başka kelimeler de (*Ey 'ıyd-ı vişâliñde kılan gönlümü kurbân vb.*) yer alır. Bununla birlikte, birleşik fiillerin isim unsuru bir kelime veya kelime grubundan (*cüş u hurüş eyle- vb.*) oluşabilir. İsim unsuru genel olarak yalın hâlde kullanılmakla beraber, durum eki alan örnekler de (*destimi çek-, cezbe-i aşka çek- vb.*) vardır. Sözdizimsel bakımdan genel olarak yüklem, yer yer de zarf tümleci konumundadırlar.

² Ayrıntılı bilgi ve tasnif için bkz. (Korkmaz, 2014: 199-204)

³ Gazelerde fiillerle oluşan birleşik fiil yapıları görülmediği için sadece *isim + yardımcı fiil* yapıları incelenmiştir.

2.1. İsim + ol-: Sırrî Râhile Hanım'ın gazellerinde bu yapıda pek çok birleşik fiil vardır. Bu birleşik fiiller, çoğunlukla nesne almazlar. Görüldüğü üzere, isim unsuru bir veya daha fazla kelimedenden meydana gelebilir.

Serv-ğaddim ham kılıp gülşende güller **hâr olup**

Ġoncalar yıldız gibi hâk üzre **bârân oldu** hep (Açıl, 2005:202)

Çalmadı gülşende revnağ güllerin beñzinde kan

Hâk-i şahrâda 'ayân **çâk-ı giribân oldu** hep (Açıl, 2005: 202)

Bezm-i bâkîden ezel câmın içen bî-ğoşların

Çeşmine dünyâ vü 'uqbâ cümle **yeksân oldu** hep (Açıl, 2005: 203)

Şimdi bî-pervâ yürür gülzâr içinde zâğlar

Bülbülânın âşiyânı **beyt-i ahzân oldu** hep (Açıl, 2005: 203)

Nedir bu hicr oduna cismimi yakmak her ân 'İffet

Olursa bakmazam sensiz cihân hep **gülsitân** 'İffet (Açıl, 2005: 204)

Bî-ğaber oldum vücûdumdan celâliñden midir

Mest-i bî-bâk olduğum cânâ cemâliñden midir (Açıl, 2005: 211)

Sırr ile git halvet-i sultâna korkma Sırriyâ

Her ne der a'dâ desin **oldum peşimân** ağlarım (Açıl, 2005: 232)

Geşt ederken 'âlemi bu tab'ı şayyâdım yine

Şayd olundum bir kemân ebrûya ber-bâdım yine (Açıl, 2005: 235)

Mağsad-ı akşâ-yı **âşık oldu** cânân illeri

Seyr için bulmak gerekdir evvelâ bir rehberi (Açıl, 2005: 238)

2.2. İsim + et-/it-: Bu birleşik fiiller Sırrî'nin gazellerinde sıkça kullanılmıştır. Genel olarak isim ve yardımcı fiil art arda sıralanır. Aynı zamanda geçişli ve geçişsiz fiil yapıları da örneklerde mevcuttur.

Semâ-yı dilde bir mihr-i münevversîñ niçe yıllar
Dönüp **devr etse** de bulmaz nazîriñ âsumân 'İffet (Açıl, 2005: 204)

Şağın tîr-i sühanla **dil-figâr etme** bu şeydâyı
O meydân-ı haqîkatde seniñle hem-'inân 'İffet (Açıl, 2005: 204)

Hasretile **çâk ederssem** sînemi 'ayb etmeñiz
Derdim izhâr eylemem dermândan ayrıldım meded (Açıl, 2005: 206)

'Aks-i devr-i çarhı **fehîm etmem** faqat derk eylemem
İltifâtıñdan mı yâ ince hayâliñden midir (Açıl, 2005: 211)

Gec külâhından kim ol müşgîn zülfüñ '**aks edip**
Gül yüzünde câ-be-câ semmür şeklin gösterir (Açıl, 2005: 214)

Hâme-i 'aşkıñ müdekkik fikriñi hakkâkveş
Levh-i dilde **naqş edip** memhür şeklin gösterir (Açıl, 2005: 215)

Tâ ezel Sırrî haqîkatden dili âgâh olan
Baş u cân **terk idüp** Manşûr şeklin gösterir (Açıl, 2005: 215)

Tekye-i pîr-i muğâna **hidmet etdim** cân ile
Himmet-i merdân ile dermâna erdim çok şükür (Açıl, 2005: 216)

İltifât etmem cihânda şehriyâr-i 'âleme
Taht-ı dilde hazret-i sulţâna erdim çok şükür (Açıl, 2005: 216)

Dağme-i Efrâsiyâbı **feth edip** tevhid ile
Genc içinde dürr ile mercâna erdim çok şükür (Açıl, 2005: 217)

Pîşgâh-ı cân-fezâda 'aşk u şevk âdâbını

Fehm edip geldi 'ademden 'âleme işbâdımız (Açıl, 2005: 219)

2.3. İsim + kıl-: İncelediğimiz gazelerde çokça kullanılan birleşik fiillerden biridir. İsim unsuru ve yardımcı fiil sıralaması sabit değildir, bazen isim bazen de fiil önce kullanılır. Hem geçişli hem geçişsiz fiil yapıları vardır.

Edeble hâk-i pâyiñ bûsa geldi Sırrî hem-şîren

Kuşuruñ '**afv kıl** kâdrini etme râyegân 'İffet (Açıl, 2005: 205)

Süz-ı 'aşkıñ bu vücûdum mülkünü **kılmış harâb**

Raħm edip **kılsañ nazâr** vîrâne dil ta'mîr olur (Açıl, 2005: 210)

Mest-i istîgnâ-yı 'aşkız defteriñde zâhidâ

Hall kıl fihristden dibâceden de âdımız (Açıl, 2005: 219)

'Arşa-ı da'vâya pây-endâz olma **kıl hazer**

Böyle tenbîh eylemişdir Sırrîyâ üstâdımız (Açıl, 2005: 219)

Ey 'ıyd-ı vişâliñde **kılan** gönlümü **kurbân**

Bi'llâh eşiğñ cennet-i a'lâya değişmem (Açıl, 2005: 226)

Nezâketle **ricâ kıl** mâder-i sulţâna takşîrim

Ki 'afvımı temennâ eylerim hulkı güzel hanım (Açıl, 2005: 229-230)

Çaddine **kılsın nazâr** serv-i hırâmân isteyen

Hüsnüñü seyr eylesin verd-i gülistân isteyen (Açıl, 2005: 232)

2.4. İsim + eyle-: Kullanımına sıkça rastladığımız bir birleşik fiil yapısıdır. Genel olarak nesne alır. İsim unsuru ve yardımcı fiil çoğu zaman arka arkaya sıralanmakla beraber bazı örneklerde fiil, isimden önce gelir.

Mübtelâ-yı hayretim devriñde ey çarh el-amân

Cevri '**âdet eylemişsiñ** luğf bühtândır saña (Açıl, 2005: 199)

Sırrî **vîrân eyledi** dil mülkünü bir nev-nihâl

Hasbihâlim söylesem dîvâne[ler] ağlar baña (Açıl, 2005: 201)

Kühlardan *eyledi* seylâbeler *cûş u hurûş*

Dâmen-i şahrâya yüzler sürdü 'ummân oldu hep (Açıl, 2005: 203)

Erbâb-ı gazel *eylese* şâyestedir *ezber*

Sirrî dil-i zârîñ bu da muhriķ gazelidir (Açıl, 2005: 208)

Dâne-i fikrim derip sâhilde *hürmen eyledim*

Baħr-ı 'aşķım mevc urur ne kîl ü ne ta'sir olur (Açıl, 2005: 210)

Bir nefes dil riħ-i cânâñı eger *sem eylese*

Şuğl-ı bed-büy-ı cihândan mâye-i taħhîr olur (Açıl, 2005: 210)

"Kâbe kâvseyñ" kaşlarıñ ma'nâsını *keşf eyledim*

Cennetü'l-me'vâda güyâ hür şeklin gösterir (Açıl, 2005: 214)

Ėâlet-i 'aşķ ile *devr eyler* felek biñ nâz ile

Mevlevîce muğbeçe tennür şeklin gösterir (Açıl, 2005: 215)

Biz tevekkül keştisin şaldıķ hülüs ile yeme

Kaħreves *geşt eyleyip* 'ummâna erdim çok şükür (Açıl, 2005: 216)

Ṭavf-ı Ka'be eyleyip Merve Şafâda şıdķ ile

Sirrîyâ ol Ravza-ı Rıżvana erdim çok şükür (Açıl, 2005: 218)

2.5. İsim + ver-: İncelediğimiz gazellerde, birinci gazel dışında çok fazla kullanılmamıştır. Esas olarak nesne alan bir birleşik fiil değildir.

Sirrî meydân-ı selâmetde ṭurur arslan gibi

Bu şıfatla gördüğümce hayret *el verdi* baña (Açıl, 2005: 198)

Bi-ħamdi'llâh Ėarîķ-i "küñtü kenz" olduñ Ėaķîķatde

Bu yolda *vermedi* çok feylesoflar *bir nişân* 'İffet (Açıl, 2005: 205)

Şem‘i hüsne per yağan pervâneler **cân verse** de
Dil semender tek dönüp nâr içre sūzân öğredir (Açıl, 2005: 208-209)

Sırrî pek şîrîn-sühansıñ şî‘r-i pâkiñ mürdeye
Cân verir aḥbâba istimdâd u iz‘ân öğredir (Açıl, 2005: 209)

2.6. İsim + çek-: Bu birleşik fiil de sık kullanıma sahip bir birleşik fiil değildir. Çoğunlukla nesne almaz.

Sırrîyâ dönmez murâd üzre felek **gam çekmeyiz**
Ehl-i dil dünyâda eger maẓhar-ı taḥkîr olur (Açıl, 2005: 211)

Ser çekerse tâ semâya sūz-ı dilden dūd-ı âh
Mâhtâb olur felekde nūr şeklin gösterir (Açıl, 2005: 213)

Dil-figâr olmaḡ ne lâzım çarḡ-ı gec-reftârdan
Levḡa çekmiş tâ ezal naḡşım dil-i Behzâd'ımız (Açıl, 2005: 218)

Her ne deñlü ser-keş ü vaḡşî olursa murġ-ı dil
Cezbe-i ‘aşka çeker nezzâre-i şayyâdımız (Açıl, 2005: 219)

‘Aceb mi **destimi çeksem** cihâniñ cümle zevḡından
Derûnum goncaveş ḡan oldu ey Sırrî belâlardan (Açıl, 2005: 234)

2.7. İsim + ur-: Sırrî Hanım'ın gazellerinde az kullanılan bir birleşik fiildir. Örneklerde görüldüğü gibi, nesne almazlar.

Nabzıma **el urma** kim yoḡdur ‘ilâcı ey ṭabîb
Ḥikmet-ârâ öyle bir Loḡmân'dan ayrıldım meded (Açıl, 2005: 206-207)

Dâne-i fikrim derip sâḡilde ḡırmen eyledim
Baḡr-ı ‘aşḡım **mevc urur** kîl ü ne ta‘şîr olur (Açıl, 2005: 210)

Gülbânk urılır tekyegeh-i pîr-i muġânda
Ey mürşid-i Ḥaḡḡ zümre-i merdân seni gözler (Açıl, 2005: 212)

Şaykal ur mir'ât-ı albe m-siv fikrin bırak

Jeng olunca yne meksr Şeklin gsterir (Aıl, 2005: 213)

2.8. İsim + koy-: Sırr Hanım'ın gazellerinde bu yapıdaki birleşik fiiller, az bir kullanıma sahiptir. Bu yapıya ait rnekleri Őyle sıralayabiliriz:

İntizr- Őubı **koydı leyl-i mzlimde** beni

Ram u mihr yo meh-i tbndan ayrldım meded (Aıl, 2005: 206)

Serde 'alım koymadı vaqt-i bahr- llezr

Tt-i endiŐemi ll etdi gftrn seni (Aıl, 2005: 223)

Őıd ile 'aŐı olan meydna **koysun baŐımı**

'mrn Őrf eylesin bu yolda cnn isteyen (Aıl, 2005: 233)

Derd-i yr h-i hezr etmiŐ vcdum tr u mr

Sırr-i Őeyd anncn **koydu** meydna **seri** (Aıl, 2005: 239)

2.9. İsim + gel-, isim + bul-, isim + kır-, isim + a-, isim + al-, isim + Şal-, isim + ye-, isim + tut-, isim + Şar-, isim + al-, isim + al-, isim + sr-, isim + dŐr-: Sırr Rhile Hanım'ın gazellerinde bu yapıdaki birleşik fiiller, istisnai olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bu birleşik fiilleri tek baŐlık altında toplayarak rneklendireceėiz:

Genc-i bk adrini grdm ki bilmez her aŐıŐ

Ol sebepden **cŐa geldim** vadet el verdi bana (Aıl, 2005: 198)

Őevile ŐıėıŐmazdı vcdum bu cihna

BulmuŐ dile **hicrin ğamı** pyn Őanırdım (Aıl, 2005: 227)

Leşker-i nefsi kırıp girdim iŐr- vaşlına

İltift- Őh- 'l-Őna erdim o Őkr (Aıl, 2005: 217)

Tr-i niğhin sneme **adığı zaımdan**

anlar yudarım bde-i amrya değişmem (Aıl, 2005: 226)

Verip cân-ı dili dildâra varlıktan berî oldum
Hüviyyet bahırına taldım ebed ölmez biri oldum (Açıl, 2005: 228)

Ne çâre geldi gitdi ben **hacâlet bahrine taldım**
Bu yüzden toğrısı Sırrî-i şeydâya keder geldi (Açıl, 2005: 237)

Bî-haberdir hâl-i zârımdan o cânân ağlarım
Sâye şalmaz külbe-i ahzânıma kan ağlarım (Açıl, 2005: 230)

Çeşm ü zülfü zümre-i ‘uşşâkı **şalmış hayrete**
Bir kemân ebrûdan oldu çok şükür irşâdımız (Açıl, 2005: 219)

Kıl cefâ vü cevrine Sırrî taḥammül **ğam yeme**
Her cefâ kim gelse cânânından iḥsândır saña (Açıl, 2005: 199)

Dil-figâr etmek ne lâzım bu fenâ dünyâ için
Hürmetin tut bir iki gün bunda mihmândır saña (Açıl, 2005: 199)

Senden özge ‘aşık-ı dil-hâsteye olmaz devâ
Sîneye şarsın seni derdine dermân isteyen (Açıl, 2005: 232)

Mevlevî tâcı mı yoksa vâkıf-ı işnâ ‘aşer
Qalmışız hayretde bu şem‘în ulu pervânesi (Açıl, 2005: 238)

Aldınsa sabak tâ ezel ey merd-i qalender
Esrâr-ı Ḥaḳı tuymağa yârân seni gözler (Açıl, 2005: 212)

Kühlardan eyledi seylâbeler cüş u hurüş
Dâmen-i şahrâya **yüzler sürdü** ‘ummân oldu hep (Açıl, 2005: 203)

Geh *ümmide düşürdüñ* gâh yakdıñ âteş-i ‘aşka

Ne kaldı etmedik ey şâh-ı devrânım cefâlardan (Açıl, 2005: 234)

3. İsim Unsuruna Göre Birleşik Fiiller: Gazellerde isim unsuru Arapça ve Farsçadan oluşan çok sayıda birleşik fiil vardır. Ancak isim unsuru Türkçe, Arapça-Farsça olanların sayısı azdır. Birleşik fiilleri aldıkları isim unsura göre üç başlıkta inceleyeceğiz:

3.1. İsim Unsuru Arapça Olan Birleşik Fiiller: Sırrî Râhile Hanım'ın gazellerinde bu yapıda olan pek çok birleşik fiil mevcuttur. İsim unsuru genel olarak tek kelimedenden meydana gelir. İsim ve yardımcı fiil sırası vezin gereği değişebilir.

Çekme dâmen ‘aşk ile dil kim hırâmândır saña

Cân *fedâ kılmış* yoluñda bend-i fermândır saña (Açıl, 2005: 198-199)

İlticâ etdim saña ‘*afv eyle* gel *redd eyleme*

Sen şeh-i mülk-i mürüvvetsiñ bu noğşandır saña (Açıl, 2005: 199)

Ƙıl cefâ vü cevrine Sırrî *taħammül ğam yeme*

Her cefâ kim gelse cânânıñdan ihsândır saña (Açıl, 2005: 199)

Ketmi güç inkârı güç bir derde *oldum mübtelâ*

Dârûsın bilmez tabîb kâşâneler ağlar baña (Açıl, 2005: 200-201)

Geldi hengâm-ı huzân ‘âlem perîşân oldu hep

Ehl-i ‘ibret dehşetinden deng ü *hayrân oldu* hep (Açıl, 2005: 202)

Ba’îd itmek revâ mı cismi cândan *eyleyip vahşet*

Ne mümkün gizlemek dildir deriñde pâsbân ‘İffet (Açıl, 2005: 204)

Ne lâyıķ lâ'ubâli meşrebe bu nükteler cânâ

‘İmâret mi kalır dilde bir *insâf et* ‘İffet (Açıl, 2005: 204)

Mücellâ eylediñ vicdânıñı jeng-i ‘alâ'ikden

Žamîriñde niçe esrârı *Haķķ eyler* ‘ayân ‘İffet (Açıl, 2005: 205)

Dil gencini **feth eyleyenîñ** âyînesinde
Çirkin ‘amelin görme haķıķatde velîdir (Açıl, 2005: 208)

Her ne dem yâd etsem ismiñ şüretim **tağyîr olur**
Naķş-ı hüsnüñ levh-i dilde dem-be-dem **taşvîr olur** (Açıl, 2005: 210)

Zâhidâ **meyl etme** âhen-gîr-i âzâr olmağa
Rüzigârın bahtı yokdur pâyıña zencîr olur (Açıl, 2005: 210)

Zâhidiñ hod-bînligi kibr ü riyâdan mı ‘aceb
Yoksa ey **mazlûm olan** ‘âşık vebâliñden midir (Açıl, 2005: 212)

3.2. İsim Unsuru Farsça Olan Birleşik Fiiller: Sırrî Hanım’ın gazellerinde isim unsuru Farsça bir kelime veya kelimelerden oluşan birleşik fiiller de sıkça kullanılmıştır.

Cân-fezânîñ emrini ben minnet-i cân bilmişim
Hâne-berdüş oldum ey dil gurbet el verdi baña (Açıl, 2005: 198)

Kâm-yâbım dost ile havf eylemem ağıyardan
Zinde-dil oldukça artık râhat el verdi baña (Açıl, 2005: 198)

Dil-figâr etmek ne lâzım bu fenâ dünyâ için
Hürmetin tut bir iki gün bunda mihmândır saña (Açıl, 2005: 199)

Kâse-i mîzâb-ı sâķiden yine mestim bugün
Ta’n eder **hüşyâr olan** mestâneler ağlar baña (Açıl, 2005: 201)

Ehl-i maşşer tek libâsından bütün ‘üryân olup
Dökdü evrâķın şecer ‘aybı **nümâyân oldu** hep (Açıl, 2005: 202)

Yumdu nergis gözlerin sünbül derip gîsûların
Lâleler otağı zîr-i hâke üzre **pinhân oldu** hep (Açıl, 2005: 202)

‘Andelîbi **lâl eden** efgânımın te'şiridir
Lâleye ser-geşteliği bağındaki kan öğredir (Açıl, 2005: 209)

Ey sırr-ı ezel maḥremi cānān seni gözler
Ehl-i dile **baḥş etmege** iḥsān seni gözler (Açıl, 2005: 212)

Şaykal ur mir'āt-ı ḳalbe mā-sivā fikrin bırak
Jeng olunca āyīne meksūr şeklin gösterir (Açıl, 2005: 213)

3.3. İsim Unsuru Türkçe Olan Birleşik Fiiller: İsim unsuru Türkçe olan birleşik fiiller, Sırrî Hanım'ın gazellerinde nadiren görülür. Bir gazelde redif olması münasebetiyle (*el verdi*)⁴ her beyitte tekrarlanmıştır. Aşağıda yer alan *āh et-* birleşik fiilinin isim kısmı ise yansıma bir kelimedenden oluşmaktadır.

İftirāk-ı dil-rübādan ‘uzlet **el verdi** baña
‘Uzlet içre gence erdim devlet **el verdi** baña
Mekteb-i ‘aşḳ içre Ferhād oldu güyā tıfl-ı dil
Ol lebi şīrīn bugün bī-minnet **el verdi** baña
Murḡ-ı bī-pervā-yı dil şayyād-ı ‘aşḳıñ dāmına
Şayd olunca ḥātırāt-ı vuşlat **el verdi** baña (Açıl, 2005: 197)

Düş olursa mekteb-i ‘irfāna rāḥim **āh edip**
Ḥasret ile tıfl-ı ferzendāneler ağlar baña (Açıl, 2005: 201)

Nabzıma **el urma** kim yokdur ‘ilācı ey ṭabīb
Ḥikmet-ārā öyle bir Loḳmān'dan ayrıldım meded (Açıl, 2005: 206-207)

Āh edip Manşūrveş bālā-yı dārı gözleyip
Zıkr-i fikrimdedir ene'l-Ḥaḳḳ bīm-i zūhhād eylemem (Açıl, 2005: 225)

3.4. İsim Unsuru Arapça-Farsça Olan Birleşik Fiiller: Bu birleşik fiiller, Sırrî Hanım'ın gazellerinde az görülür. Daha evvel belirttiğimiz gibi isim unsuru Arapça veya Farsça olan birleşik fiiller, gazellerde önemli bir yekûn tutar. Bunlar da çoğunlukla tek kelimedenden oluşur.

⁴ Gāzeliyyāt, “Ḥarf-i Elif”, Birinci Beyit. (Açıl, 2005: 197)

Şâh-bâz-ı kuds olan meşûr şeklin gösterir

Maḥrem-i sultân ekşer dūr şeklin gösterir (Açıl, 2005: 213)

Leşker-i nefsi kırıp girdim hisâr-ı vaşlına

İltifât-ı şâh-ı ‘âlî-şâna erdim çok şükür (Açıl, 2005: 217)

Sonuç

19. yüzyılda yaşamış olan Sırrî Râhile Hanım, önemli kadın şairlerimizden biridir. Divan sahibi olan Sırrî Hanım'a ait otuz bir adet gazel mevcuttur. *İsim + yardımcı fiil ve isim unsuruna göre birleşik fiiller* kurgusuyla birleşik fiil kullanımını incelediğimiz bu gazelerde, *isim + ol-*, *isim + et-/it-*, *isim + kıl-*, *isim + eyle-* yapılarındaki birleşik fiiller oldukça sık kullanılmıştır. *İsim + ver-*, *isim + çek-*, *isim + ur-*, *isim + koy-* yapılarındaki birleşik fiiller az; *isim + gel-*, *isim + bul-*, *isim + kır-*, *isim + aç-*, *isim + tal-*, *isim + şal-*, *isim + ye-*, *isim + tut-*, *isim + şar-*, *isim + kal-*, *isim + al-*, *isim + sür-*, *isim + düşür-* yapılarındaki birleşik fiiller ise istisnai bir kullanıma sahiptir.

İsim unsuru Arapça veya Farsça olan birleşik fiiller yoğun, isim unsuru Türkçe olan birleşik fiiller ise nadiren görülmektedir.

Sonuç olarak Sırrî Râhile Hanım'ın gazellerinde değişik yapıda pek çok birleşik fiilin mevcut olduğunu ve özellikle birleşik fiil kullanımında, Arapça ve Farsça kelimelerin önemli bir yekûn tuttuğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Açıl, Berat. (2005), *Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- _____ (2007), "Eski Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar", *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C 5, S 10, s. 587-596.
- _____ (2008), "19. Yüzyıl Şairlerinden Sırrî Râhile Hanım: Bir Konumlandırma Çalışması", *Sözden Yazıya-Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Sempozyumu Kitabı-*, Hz. Zeynep Uysal, Pelin Aslan, Gülşah Taşkın, Esra Dicle, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 5-14.
- Arıcı, Füsün. (2019), "Fuzulî'nin Türkçe Divanı'ndaki Et- (İt-) ve Kıl- Yardımcı Fiilleri ile Kurulan Birleşik Fiiller", *Turkish Studies*, C 14, S 3, s. 1057-1075.
- Baydar, Turgut. (2013), "İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 49, s. 55-66.
- Demir, Nurettin. (1994), "Birleşik Fiillerin Vurgusu Hakkında: -iver- Şeklinin Görevlerinin Tespitinde Vurgunun Rolü", *TDAY Belleten*, s. 83-94.

- _____ (2013), "Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller", *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 389-398.
- Deny, Jean. (2012), *Türk Dil Bilgisi*, çev. Ali Ulvi Elöve (1941), haz. Ahmet Benzer (2012), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Ergin, Muharrem. (2013), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul.
- Ertek Morkoç, Yasemin. (2009), "Önce Anne Sonra Şaire: Râhile Sırrî Hanım ve Mersiyesi", *Sakarya Üniversitesi Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, s. 173-179.
- _____ (2011), "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı*, C 9, S 2, s. 223-235.
- Hoşab, Ayşe Merve. (2017), "Sırrî Râhile Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 29, s. 227-263.
- Karahan, Leylâ. (2013), *Türkçede Söz Dizimi*, 19. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Koç, Nurettin. (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep. (2014), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özcelik, Sadettin, Erten, Münir. (2011), *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Özkan, Abdurrahman. (2013), "Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 34, s. 11-45.
- Öztekin, Özge. (2019), "XIX. Yüzyıl Şiirinde Metinlerarasılığın Kadınlararası Hâli", *Millî Folklor*, C 31, S 123, s. 111-123.
- Şeylan, Ali. (1997), *Türkçe'de Birleşik Fiiller*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şişman, Rabia Şenay. (2019), "Bir İsim ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller: -Fahrî'nin Husrev u Şîrîn (2317B-4683B) Örneği-", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 12, S 62, s. 231-243.
- Uğurlu, Mustafa. (2007), "Birleşik Fiil Üzerine", *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Türkçenin Söz Dizimi ve Türk Edebiyatında Üslûp Arayışları* (Editör: Hayati Develi), C 1, s. 399-412.
- Yılmaz, Ahmet. (2002), "Türk Edebiyatında Kadın Şairler ve Na't", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, C 11, s. 768-775.